

Az OCLC – múlt, jelen, jövő

Az OCLC nem pihen meg babérjain. Sikeres múltja, az Online Union Catalogue felépítése után új szolgáltatásokkal jelentkezik: visszamenőleges katalóguskonvertálás, könyvtárközi kölcsönzés, tájékoztató szolgáltatások, saját cikk- és tartalomjegyzék-adatbázis, dokumentumellátás szerepel a kínálatban. Az OCLC világméretben gondolkodik és szolgáltat.

Története

Az Ohio államban (USA) működő főiskolák és egyetemek elnökei 1967-ben azzal a céllal alapították meg az *Ohio College Library Center* (OCLC = Ohioi Főiskolai Könyvtári Központ), hogy egy számítógépesített rendszert fejlesszenek ki, amelyben Ohio felsőoktatási intézményeinek könyvtárai összehangolhatják állománygyarapításukat, és csökkenthetik költségeiket. A forrásmegosztás és a költségcsökkentés még mindig azok a célok, amelyek ma is kihívást jelentenek világszerte a könyvtárak számára.

Az OCLC első irodái az Ohioi Állami Egyetem (Ohio State University = OSU) campusán, a Központi Könyvtárban voltak, első számítógépes helyisége az OSU kutatóközpontjában volt található. Ezekből a felsőoktatásba ágyazott gyökerekből nőtte ki magát az OCLC egy 54 ohioi felsőoktatási intézményt felölelő, regionális számítógépes rendszerből egy nemzetközi bibliográfiai hálózattá. Az OCLC ohioi tagjai 1977-ben megváltoztatták az irányítási struktúrát, s ez lehetővé tette, hogy Ohio-n kívüli könyvtárak is tagok legyenek; így az Ohio College Library Centerből OCLC, Inc. (OCLC Rt.) lett. 1981-től a vállalat hivatalos neve OCLC Online Computer Library Center, s az OCLC első nemzetközi irodáját Birminghamben (Anglia) nyitotta meg.

Az OCLC ma az USA és 47 más ország és régió 16 000 – különböző típusú – könyvtárát szolgálja.

Célja

Az OCLC azt a célt tűzte maga elé, hogy növelje a könyvtári források hozzáférhetőségét, és csökkentse a könyvtárak kiadásait. Átfogó, közérdekű célja, hogy előmozdítsa a hozzáférést a világ információvagyonához. E cél elérése érdekében az OCLC egy központi adatbázist tart fenn – az *OCLC Online Union Catalogue*-ot –, továbbá egy nemzetközi hálózatot, valamint termékek és szolgáltatások egész sorát, elméleti és alkalmazott kutatásokat folytat az információs technológia terén.

A számítógépes rendszerek és a hálózat

Egy külön e célra tervezett, háromszintes számítógépes helyiség fogadja be az OCLC rendszereit az OCLC "főhadiszállásán", Dublinban (Ohio). Az online rendszerhez 1992 szeptemberétől 12 815 terminál, illetve munkaállomás csatlakozik online módon; a telekommunikációs hálózat 280 000 mérföldnyi telefonvonalból áll. Központi rendszerek támogatják az OCLC online katalógizáló és tájékoztató szolgáltatásait.

Az OCLC egy sor projektje foglalkozik azzal, hogy a meglévő online rendszer húszéves technológiáját naprakészen korszerű hardver és szoftver váltsa fel. Az OCLC elképzelése szerint ez 1994-re történik meg.

Pillanatnyilag két Sigma 9 számítógépen működik az első rendszer, amely a fokozatos megszüntetés végső fázisában érkezett. Tandem számítógépek támogatják a PRISM-katalógizálást és a könyvtárközi kölcsönzést, s egy IBM 3090-200J gépen működnek az OCLC tájékoztató szolgálatán keresztül hozzáférhető adatbázisok, egyre növekvő számban.

Mind Észak-Amerikában, mind Európában az OCLC hálózata eleget tesz a nemzetközi OSI X.25-ös szabványoknak. A birminghami irodát egy 56K-s szál-optikai kábel köti össze Dublinnal, továbbá gateway-jel kapcsolódik az egyes országok nyilvános adathálózatához. Az OCLC Europe (Birmingham) 1990 júliusában külön vonalat épített ki az Egyesült Királyság felsőoktatási hálózatához, a Joint Academic Networkhoz (JANET = Egyesített Felsőoktatási Hálózat), amelyet 1991-ben kibővítettek azzal a céllal, hogy hozzáférést biztosítson az International X.25 Infrastructure (IXI) hálózathoz (ezt most Európának hívják). Ez utóbbi egy gerincszolgáltatás, amely összeköti a magán kutatási hálózatokat és a nyilvános adathálózatokat Európában. Az OCLC közvetlen kapcsolatot tart fenn az Internethez tájékoztató szolgáltatásainak használói számára.

Az OCLC online központi katalógusa

Az OCLC Online Union Catalogue-jához 1971 óta férhetnek hozzá a könyvtárak az OCLC online rendszerei révén. Ez az adatbázis az OCLC tagkönyvtárai bibliográfiai és állományadatainak összeolvasztott, elektronikus katalógusa. Az adatbázis több mint 28 millió US MARC-formátumú rekordot tartalmaz, s hetenként mintegy 31 000 rekorddal növekszik, könyvekről, folyóiratokról, audiovizuális dokumentumokról, térképekről, kéziratokról, hangfelvételekről, kottákról és számítógépes fájlokról. A bibliográfiai rekordok az Anglo American Cataloguing Rules 2. kiadása (AACR2) szerint készülnek, és a Library of Congress (Kongresszusi Könyvtár) egységesített névalakjait használják. Minden rekordhoz csatlakozik az adott dokumentumot birtokló tagkönyvtárak listája az államok, illetve országok betűrendjében. A 28 millió rekordhoz 470 millió lelőhely tartozik.

A tagkönyvtáraktól kapott rekordok mellé az OCLC letölti a nemzeti könyvtárak rekordjait is (Library of Congress, National Library of Medicine, U. S. Government Printing Office, British Library, National Library of Canada, National Library of Australia).

Az OCLC adatbázisa folyamatosan gazdagodik. Pillanatnyilag egy hat hónapos program van folyamatban, amely a Consortium of University Research Libraries (CURL = Egyetemi Tudományos Könyvtárak Egyesülete – Egyesült Királyság) 2,5 millió bibliográfiai rekordjának átvételét célozta meg. Edinburgh, Glasgow, Manchester, Leeds, London, Cambridge és Oxford egyetemi könyvtárainak anyaga 1993 nyarának végéig épül be az OCLC adatbázisába.

Az OCLC termékei és szolgáltatásai

Katalogizálás

Az OCLC online és CD-ROM-os katalogizálási opciót kínál. Az online szolgáltatás neve *PRISM*, mely különféle indexeket (ellenőrző szám, betűrendes, scan, és 1993 áprilisa óta tárgyszó) nyújt a bibliográfiai rekordok megtalálásához és szövegszerkesztő programokat ahhoz, hogy a könyvtári munkaállomáson az adott könyvtár szükségletei szerint szerkeszthessék meg online a rekordokat. Offline termékeket (katalóguscédula, mikrofilm-lap-katalógus, MARC-szalagok) is lehet rendelni vagy alternatívaként a rekordokat le lehet tölteni diszkettre vagy merevlemezre, így exportálni őket a helyi könyvtári rendszerbe. Biztosítottak az online munka, valamint a Library of Congress két fájljához (Name Authority File, Subject Authority File) való online hozzáférés lehetőségei, hogy a könyvtárak elkészíthessék azoknak a dokumentumoknak a rekordjait, amelyeket nem találtak meg az OCLC adatbázisában. Pillanatnyilag mintegy 185 európai könyvtár használja az online katalo-

gizálási szolgáltatást, a legtöbb az Egyesült Királyságból, Írországból, Franciaországból és Spanyolországból.

Az OCLC CD-ROM-os katalogizáló rendszerét *CAT CD450*-nek hívják. Ez egy teljes, önálló katalogizálási rendszerből és különféle adatbázisokból (friss könyvek, régebbi könyvek, jog, orvostudomány, zene, spanyol, testületek) áll. Ideálisan alkalmas olyan könyvtárak számára, amelyeknek nincs online hozzáférésük, vagy ahol az online hozzáférés drága vagy megbízhatatlan. Európában 68 könyvtár használja a *CAT CD450*-et, a legtöbbben Franciaországból, de vannak használók Spanyolországban, Csehországban, Németországban, Olaszországban, Törökországban, Magyarországon és Szlovéniában is.

Visszamenőleges konvertálás

Az OCLC adatbázis átfogó jellege és gazdagsága miatt a visszamenőleges konvertálási projektek ideális forrása. Lehetővé teszi, hogy a könyvtárak teljes mértékben hasznosítsák a mai fejlett, integrált könyvtári rendszerek kapacitását. Sok európai könyvtár Franciaországban, Spanyolországban és Németországban – amelyek most kezdenek hozzá a módszeres visszamenőleges konverzióhoz – hasznot hűz a korábban indult hasonló programok tapasztalataiból: az amerikai és az angol könyvtárak az elmúlt 10-12 évben több ilyen vállalkozásba fogtak. Másfelől ezek a programok maguk is növelik az OCLC adatbázisában a bibliográfiai rekordok számát a fontos európai (francia, spanyol, olasz, német) nyelveken és a kelet-európai nyelveken.

A könyvtárak maguk is belefoghatnak a retrospektív konvertálásba az online vagy a CD-ROM-os katalogizálási rendszer segítségével, de az OCLC a visszamenőleges konverzió céljára speciálisan tervezett szolgáltatásokat is kínál, amelyek talán jobban megfelelnek az egyes könyvtárak igényeinek és költségvetésének.

A legegyszerűbb megoldásként az OCLC a *MICROCON*-nak nevezett batch offline szolgáltatást nyújtja. Ennek segítségével a könyvtárak floppykra viszik az OCLC keresési kulcsait és a helyi adatokat, majd elküldik ezeket az OCLC-nek, hogy vesse össze őket az OCLC adatbázissal. Az OCLC a megtalált tételek rekordjait MARC-szalagon küldi vissza, s mellékelik a nem azonosított tételek kinyomtatott listáját is.

Egy átfogó, s a használók igényeihez messzemenően igazodó szolgáltatás végett az OCLC székhelyén felállította *Retrospective Conversion Unit*-jét, amelyben 150, a retrospektív konverzióra szakosodott szakember dolgozik. Ők konvertálják a könyvtári katalógusokat, és a kész MARC-szalagokat küldik vissza a könyvtáraknak. Az egyes szerződéseket az adott könyvtár igényei és anyagi lehetőségei szerint kötik meg, s a könyvtárak bizonyosak lehetnek a szakszerű konvertálásban és a határidő betartásában.

Végül azoknak a könyvtáraknak, amelyek egyszerűsített számítógépes rekordokkal rendelkeznek (pl. kölcsönzési rendszerükből), az OCLC a TAPECON-szalagos konverziós szolgáltatást kínálja, amely kiegészíti ezeket a rekordokat a teljes MARC katalógizálási szabványok szerint.

Az OCLC több mint 7 millió rekordot konvertált európai könyvtárak számára az utóbbi évtizedben.

Könyvtárközi kölcsönzés

Az OCLC adatbázisát használó könyvtárak nemcsak a bibliográfiai rekordokhoz férhetnek hozzá, hanem a rekordokhoz tartozó könyvtári lelıhelyekhez is. Ez a 400 milliónyi lelıhelyközlés az OCLC adatbázisát a forrásmegosztás egyedülálló nemzetközi eszközévé teszi. Az OCLC könyvtárközi kölcsönzési alrendszerét kb. 13 évvel ezelıtt fejlesztette ki, s azóta a könyvtárak több mint 41 millió könyvtárközi kölcsönzési tranzakció lebonyolításához éltek ezzel a lehetıséggel. Az OCLC könyvtárközi kölcsönzési rendszerének segítségével 38 naponként 1 millió tranzakciót bonyolítanak le. Az alrendszer hozzáférést biztosít az OCLC adatbázisához a bibliográfiai azonosítás céljából, és lehetıvé teszi a bibliográfiai, név- és címinformáció átvitelét elektronikus formára, amelyet azután az OCLC-hálózat révén a kölcsönözni kívánó könyvtár köröz a potenciális kölcsönadók között. Lehetıség van arra is, hogy megállapíthassák bármely kölcsönzés pillanatnyi állását, meghosszabbítsák vagy visszavonják a kölcsönzést, s rögzítsék a forgalmi statisztikát.

Az OCLC alrendszere nemcsak a könyvtárak közötti kölcsönzést teszi lehetıvé, hanem hozzáférést biztosít egy sor dokumentumellátó központhoz és országos központhoz is, köztük a British Library Document Supply Centre-hez, a Danish Loan Centre-hez, az ERIC-hez, az Information on Demandhoz, az INIST-hez, az ISI "The Genuine Article"-hez, a Library of Congresshez, az NTIS-hez és a University Microfilms Internationalhoz.

Az OCLC tájékoztató szolgáltatásai

Az OCLC 1990 januárjában bevezette az EPIC-szolgáltatást, amely online tájékoztató szolgálat: tárgy és kulcsszó szerinti, Boole-módszerő keresést biztosít egy sor adatbázisban, az OCLC Online Union Catalogue-jában és további 36 más adatbázisban. 1991 vége felé ugyancsak rendelkezésre állt az EPIC végfelhasználói verziója, a FirstSearch. A FirstSearch az OCLC elsı online terméke, amely inkább a könyvtári használókat célozta meg, semmint a könyvtárosokat. Ma mintegy 30 adatbázishoz nyújt hozzáférést, s ez a szám folyamatosan nõ.

Amíg az EPIC/FirstSearch adatbázisai közül sok (kivéve az OCLC adatbázisát) más adatbázis-hoztókna is hozzáférhetı, az OCLC egy fontos többletet kínál: az ezekbıl az adatbázisokból nyert folyóirat-hivatkozásokat és monográfiacímeket összeköti az Online Union Catalogue tételeivel. Ha

például a használó egy hivatkozást talált a *The Readers Guide to Periodical Literature*-ben, egyidejőleg áttekintheti a cikk lelıhelyeit, s ha a használó saját könyvtára nem szerepel közöttük, akkor az OCLC könyvtárközi kölcsönzési alrendszere révén megkérheti. A képernyı felsı részén megjelenı, szembetünı felirat (A tétel megvan az ön könyvtárában is) segít a szükségtelen könyvtárközi kölcsönzések megelőzésében.

Az EPIC és a FirstSearch ösztönözte az OCLC-t további saját adatbázisok kiépítésére. Ezek közül az elsı a *STOC (Serials Table of Contents)* két adatbázisa: a *ContentsFirst* és az *ArticleFirst*. Ezek együtt kb. 1 millió, 1990 januárja óta publikált cikkhez biztosítanak hozzáférést. A naponta felrészített adatbázisok hozzávetılegesen évi 1 millió cikket gazdagodnak meg nyelvü és a kibekke terjed ki, hanem a beszámolókra, vezércikkekre és mőszaki közleményekre is.

A ContentsFirst használatával egy folyóiratszám tartalomjegyzékét online le lehet hívni, míg az ArticleFirst egy témára vonatkozó irodalmat vagy egy adott szerzı cikkeit segít megtalálni.

Dokumentumellátás

Az OCLC 1993 februárjában vezette be *Dispatch* dokumentumellátó szolgáltatását a FirstSearch és a különbözı dokumentumellátó központok közötti kapcsolat megeremtésével. A UMI és a Dynamic Information az elsı két dokumentumellátó cég, amely részt vesz az OCLC Dispatchben. Ha egy használó meg akarja szerezni a FirstSearchben megtalált cikket, megkérheti az eladók listáját a cikk árával együtt. A rendszer megkérdezi a szállítás módját (posta, fax), a használó adatait, és számlájának vagy hitelkártyájának számát. Ellenırzés után a kérés elektronikus úton továbbítja az eladóhoz teljesítés végett. További dokumentumellátókkal is szerzıdéseket kötnek, hogy minden adatbázishoz egy eladói választék is tartozék. Kívánságra az OCLC Dispatch az OCLC könyvtárközi kölcsönzési szolgálatához továbbítja a kéréseket.

Az OCLC dokumentumellátó szolgáltatását több dimenzióban tervezik meg, hogy a könyvtárak és használók rugalmasan választhassanak a kívánt dokumentumok beszerzési lehetıségei közül.

Online cikkellátás

Végso soron a legjobb dokumentumellátás az, ha a kért anyag helyben megkapható. Az OCLC máris nyújt teljes szövegő adatbázisokat az EPIC keretében (pl. Business Dateline), és közös vállalkozásba fogott az American Association for the Advancement of Science-szel (AAAS) elektronikus folyóiratok egész sorának az elıállítására; ez a *Primary Journals Online* (PJO = Elsődleges Folyóiratok Online). Az elsı ezek közül az *Online Journal of Current Clinical*

Trials, egy szakmailag ellenőrzött folyóirat, amelyben az orvos kutatók tehetik közzé eredményeiket, lerövidítve a hagyományos nyomtatott folyóiratok hosszadalmas átfutási idejét.

A Primary Journals Online az OCLC által kifejlesztett Guidon (Graphical User Interface for Database Operation and Navigation = grafikus használói interfész adatbázis-műveletekre és tájékozódásra) interfészt használja nyomdai minőségű ábrák, táblázatok és egyetlen megjelenítésére a képernyőn.

Az OCLC fejlesztési stratégiája

Az OCLC merész lépéseket tesz annak érdekében, hogy a bibliográfián túlmenve világszínvonalú tájékoztató szolgáltatásokat nyújtson, beleértve a teljes szövegű információt is. Az 1990-es évek kihívásait érzékelő könyvtárak és könyvtári használók igényei közvetlen választ jelentenek az OCLC legújabb fejlesztései a könyvtárközi kölcsönzésben, a dokumentumellátásban és az elektronikus kiadásban.

1993 áprilisában az OCLC megvásárolta az Information Dimensions, Inc. (IDI) céget. Az IDI számítógépes szoftvertermékeket fejleszt ki és árusít elektronikus dokumentumok és szövegek kezelésére vezető nagyszámítógépeken és mikroszámítógépeken. Az IDI e területen nyert tapasztalatai stratégiaileg illeszkednek az OCLC által kijelölt fejlesztési irányhoz.

Az OCLC Európában

Az OCLC temékeit és szolgáltatásait a könyvtárak szolgálatában eltöltött húsz év alatt fejlesztették ki. Az utóbbi tíz évben világszerte is elterjedtek, s egyedülálló lehetőségeket kínálnak a könyvtárközi együttműködés számára helyileg, regionálisan, országosan és nemzetközileg.

Az OCLC nemzetközi szinten nyújtott szolgáltatásait természetesen a szolgálni kívánt könyvtári közösségek hagyományaihoz és kultúrájához igazította. Ez érvényes nemcsak Európára, hanem az ázsiai, csendes-óceáni régióra is.

Az európai könyvtárak közös vágya, hogy megosszák a forrásokat és csökkentsék a kiadásokat, miközben azon vannak, hogy javítsák a hozzá-

férést a világ ismeretanyagához. Személyzetük és használóik 14 különböző nyelven (sic! – A ford.) beszélnek, s napi munkájukat igen kiterjedt és változatos kulturális és telekommunikációs környezetben végzik.

Az OCLC európai irodája több mint 300 nemzeti, tudományos, felsőoktatási, közművelődési és szakkönyvtárat szolgál ki Európa, a Közép-Kelet és Afrika 27 országában, mint a régió legnagyobb és leginkább használt bibliográfiai forrása.

Az OCLC számos partnerrel és terjesztővel működik együtt, hogy az egymástól is különböző használók hatékony helyi támogatásban és képzésben részesülhessenek. Ezek tisztában vannak az egyes országok, országcsoportok speciális követelményeivel és a helyi körülményekkel. Közéjük tartozik a CURL, a BLCMP és az SLS Ltd az Egyesült Királyságban, az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a SUNIST, valamint a DOC & Co Franciaországban, az Info Technology Supply Kelet-Európában és a Közép-Keleten, a DOC6 Spanyolországban, az IF srl Olaszországban és a Bibliotekstjänst (BTJ) Svédországban.

Az OCLC európai irodájának személyzete segítséget nyújt a terjesztők és közvetítők munkatársainak, kiképzzi őket, hogy közvetlenül segíthessék a használókat az OCLC-termékek és -szolgáltatások igénybevitelében.

Az elmúlt két évtizedben szerzett tapasztalatok arról győzték meg az OCLC-t, hogy együttműködéssel, technológiával, innovációval és gondos tervezéssel legyőzhető a világméretű információs környezetben rejlő akadályok. Ahogy a könyvtárak regionális és országos hálózatok létrehozása felé haladnak, nem feledkezhetnek meg az egész világra kiterjedő kapcsolatokról sem. A rövid távú előnyök nem fedhetik el a hosszabb távon jelentkezőket, amelyeket a kéznéljárásra lévő globális megoldások kínálnak. Végül soron tudósok és kutatók, s valóban mindannyian hasznot húzhatnak az együttműködésből. Az OCLC rendelkezik egy korábban elképzelhetetlen, világméretű osztott katalógizálás, forrásmegosztás, tájékoztató szolgálat és elektronikus kiadás potenciális struktúrájával. Az igazságos és egyetemes hozzáférés célja tényleg elérhetővé vált.

Beérkezett: 1993. VI. 2-án.

Fordította: Papp István

OMIKK FORDÍTÓ IRODA
 1088 Budapest, Múzeum u. 17.
 Telefon: 138-2874 Fax: 138-4924

- MŰSZAKI FORDÍTÁS, LEKTORÁLÁS
- TOLMÁCSOLÁS, SZÖVEGSZERKESZTÉS
- SZAKIRODALOM BESZERZÉS
- 30 NYELV, ORSZÁGOS HÁLÓZAT, REÁLIS ÁRAK